

Таким чином, ми можемо сказати, що, перш ніж ставлення молоді людини до навколишнього світу стане загальнолюдським, тобто соціальним, вона повинна пройти певний шлях і самостійно чи під впливом соціально-педагогічних факторів включитися у систему виховання, освіти, праці, соціально значущих дій. Саме з ними, як стверджують науковці-педагоги, пов'язується універсальність передумов оптимального входження молоді людини у суспільну форму взаємодії та її участі у соціальних перетворювальних процесах [10, с.426]. Таке розуміння соціальної активності характеризує також ставлення особистості до різних сфер соціального життя, її конкретну соціально значущу діяльність, яка може мати різну спрямованість та інтенсивність.

Література

1. Божович Л.П. Проблемы формирования личности. – Воронеж: НПО МОДЭК, 1995. – 352 с.
2. Головенько В.А., Корнієвський О.А. Український молодіжний рух: історія та сьогодення. – К.: Укр НДУ проблем молоді, 1994. – 111 с.
3. Кант И. Лекции по этике: Пер. с нем. А.К. Судаковин. – М.: Республика, 2005. – 430 с.
4. Мальковская Т.Н. Социальная активность старшеклассников. – М.: Педагогика, 1988. – 144 с.
5. Маслоу А. Самоактуализация. Психология личности. – М.: Рал.-бук., Веклер, 1997. – 300 с.
6. Немов Р.С. Сверхнормативная деятельность как выражение социальной позиции личности // Вопросы психологии. – 1985. - № 4. – с.93-101.
7. Петровський В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности. – Р-на-Дону: Изд-во «Феникс», 1996. – 512 с.
8. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
9. Сохань Л.В., К.К. Грищенко, Н.А. Сакада и др. Социальное управление и АСУ. - Киев : Наук. думка, 1983. - 240 с.
10. Степаненко Л. Деякі аспекти формування соціальної активності школярів // Соціальна педагогіка і адаптивність особистості. — Суми, 1994. — С.423–426.
11. Третьяков Н.Ф. Социальная активность личности: Дисс. ... канд. социолог. наук: 22.00.01. – Томск, 1972. – 210 с.

**В.Б.Синякова,
НПУ імені М.П.Драгоманова**

УДК 371.485

ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Анотація

У статті обґрунтовано актуальність включення гендерного компоненту у зміст та організацію виховного процесу у сфері освіти, висвітлені складові гендерної компетентності педагога, аспекти формування гендерної компетентності на сучасному етапі, визначені перспективні шляхи її вдосконалення.

Аннотація

В статті обоснована актуальність включення гендерного компонента в содержание виховального процесу в сфері освіти, розглянуті складові частини гендерної компетентності педагога, аспекти формування гендерної компетентності сучасності, вказані перспективні шляхи її удосконалення.

Ключевые слова: гендерная компетентность, гендерное воспитание, гендерная социализация.

Annotation

In article grounded urgency gender mainstreaming and the content of the educational process in the field of education are considered components of the gender competence of the teacher, the gender aspects of the formation of our expertise, are promising ways for improvement.

Keywords: gender expertise, gender education, gender socialization.

Останнім часом при оцінці діяльності як учнів, так і педагогів все частіше використовують компетентнісний підхід. У доповіді міжнародної комісії з освіти для ХХІ століття було визначено один із головних принципів, на яких ґрунтується освіта, – «навчитися жити разом, навчитися жити», отримати не тільки професійну кваліфікацію, але й компетентність, яка надасть особистості можливість подолати різні ситуації та працювати в групі [1].

Серед ключових компетентностей вітчизняні дослідники виділяють такі: «інформаційна, соціально-психологічна, громадянська, комунікативна, методологічна, життєва, професійна, психологічна (рефлексивна)» [3, с.49].

В умовах переходу до постіндустріального суспільства та з розвитком демократичних процесів в Україні дедалі актуальнішою є потреба інтеграції гендерної компетентності сучасного педагога.

Актуальність проблеми визначається ще й тим, що включення гендерного компоненту у зміст та організацію навчального процесу у сфері освіти сприяє формуванню егалітарної свідомості, вихованню особистості, вільної від гендерних стереотипів та упереджень за ознакою статі, здатної комфортно вписатись у концепцію демократичного суспільства. Але повноцінно здійснювати гендерне виховання підростаючого покоління можливе лише за умов наявності гендерно компетентного педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчують, що ряд українських та російських науковців, таких як О.Вороніна, І.Горошко, І.Жеребкіна, С.Жеребкін, О.Здравомислова, О.Кікінежді, В.Кравець, І.Мунтян, Л.Попова, І.Тартаковська, Г.Тьомкіна, О.Цокур та ін. зазначають у своїх працях про важливість гендерного компоненту професійної компетентності випускників вищих закладів освіти. Дослідники І.Іванова та В. Кравець звертають увагу на потребу підготовки кадрів, які володітимуть методикою та технологією здійснення гендерного виховання, будуть мати відповідний рівень гендерної культури. На необхідності інтеграції гендерного підходу в підготовку педагогів наголошують Л.І. Міщик, Т.П. Голованова, В.В. Васильєва, «оскільки це надасть реальну можливість майбутнім фахівцям сфери освітніх послуг із

повагою ставитись як до рівноправного розкриття людиною свого особистісного потенціалу, так і до рівної можливості його реалізації, незалежно від статі” [4, с.32].

Отже, метою статті є висвітлення основних аспектів формування гендерної компетентності педагогів. Адже лише педагог, який обізнаний з гендерними питаннями та готовий до вирішення їх на практиці, здатен здійснювати ефективний вплив на процес гендерної соціалізації підростаючого покоління.

Гендерна компетентність є ключовою якістю, яка ґрунтується на визначенні гендеру як структурної категорії в соціальному аналізі, і розуміється як необхідні знання для визначення соціальних детермінантів у поведінці та відносинах жінок і чоловіків, а також як уміння поводитися з цими детермінантами так, щоб для обох статей відкрилися нові можливості. Головним елементом гендерної компетентності є знання щодо соціального конструювання гендерних відносин і існування в них ієрархії [2].

Оцінювання гендерної компетентності педагогів, а також їхньої професійної підготовленості до реалізації принципів гендерного підходу в освіті, було здійснено нами за допомогою попереднього анкетування.

В експерименті брали участь педагоги, які працюють з підлітками. Аналіз отриманих результатів дозволив зробити висновок про ґрунтовну обізнаність педагогів із поняттями «гендер» та «гендерні характеристики особистості» (табл. 1).

Таблиця 1

Протокол анкети для педагогів «Гендер: стать чи культура?»

Питання	Відповіді, %
<i>1. Чим розрізняється зміст понять «стать» та «гендер»?</i>	
А) це одне й теж саме поняття	2,44
Б) розрізняються – стать це біологічні відмінності;	44,16
В) стать – це біологічні відмінності, а гендер – це соціально-біологічна характеристика,	53,55
<i>2. Який із запропонованих варіантів, на Вашу думку, найбільш повно розкриває поняття «гендерна роль»?</i>	
А) важко відповісти;	4,74
Б) ті ролі, які виконують чоловіки і жінки в суспільстві;	64,24
В) це спосіб поведінки людини відповідно до її гендеру	31,12
<i>3. Що таке андрогінність?</i>	
А) важко відповісти;	6,82
Б) це синонім слова «гермофродит»;	574
В) наявність у людини і чоловічих, і жіночих якостей;	37,25
<i>4. Що таке гендерні стереотипи?</i>	
А) важко відповісти;	0
Б) стереотип – це норма;	53,84
В) стереотипи – це ставлення до оточуючої дійсності, на основі порівняння їх з внутрішніми ідеалами;	46,26

5. Визначте поняття «егалітарні відносини»?	
А) важко відповісти	58,43
Б) структура, яка відтворює гендерну нерівність	13,55
В) відносини, що будуються на рівності між представниками різних статей	28,15

Водночас результати спостереження довели, що гендерні соціокультурні норми у більшості педагогів є традиційними, тобто на практиці вони по-різному ставляться до хлопчиків і дівчат (табл. 2).

Таблиця 2

Узагальнений протокол спостереження гендерного ставлення педагогів до учнів

Кількість учнів - 120 з них: хлопці - 52, дівчата - 68

Фіксоване явище	Кількість повторів, %	
	Хлопці	Дівчата
Запитання до учнів	34,24	65,85
Зауваження	81,13	18,95
Позитивна оцінка знань	43,53	46,56
Негативна оцінка знань	48,15	41,93
Індивідуальна робота	32,43	67,65
Відповідь на запитання учня	49,13	50,96
Позитивна оцінка особистісних рис	36,72	63,33
Негативна оцінка особистісних рис	52,84	47,26

А це значить, що педагоги потребували переорієнтації в егалітарному напрямку.

Робота щодо переорієнтації гендерних цінностей педагогів відбувалась за такими *напрями*:

1. Засвоєння провідних ідей гендерної рівності, вмінь моделювання виховного процесу з урахуванням рівня розвитку гендерних характеристик вихованців та соціального статусу родин, в яких вони проживають; розробляти методичне та дидактичне забезпечення процесу гендерного виховання (конспекти занять, сценарії рольових ігор, тренінги); розробляти рекомендації для батьків.

2. Використання отриманих знань у практичній діяльності.

3. Гендерна самоосвіта педагогів.

З метою підвищення обізнаності педагогів з гендерними нормами сучасності та надання можливості порівняти їх з традиційними соціокультурними нормами нами був упроваджений шестигодинний *тренінг «Стать і гендер. Ціна стереотипів»* (4 сесії по 1 годині 20 хвилин) [5]. Реалізація першого напряму передбачала також розробку і впровадження циклу *навчально-методичних семінарів для педагогів «Гендерне виховання – шляхи оптимізації в сучасному суспільстві»*. Дана програма розроблена на основі програми гендерних курсів, які організуються

Міністерством освіти ФРН [6], будучи адаптована та розширена шляхом включення до неї модулів, які сприяють розвитку професійної підготовленості педагогів до реалізації принципів гендерного підходу в освіті, забезпечують їх знаннями щодо особливостей розвитку дівчат-підлітків, а також елементарними навичками психодіагностики, що дозволяють керувати процесом гендерної соціалізації.

Створюючи програму ми врахували, що реалізовувати гендерний підхід дозволяють такі вміння:

- діагностувати рівень розвитку гендерних характеристик особистості;
- здійснювати моделювання виховного процесу з урахуванням рівня розвитку гендерних характеристик вихованців;
- аналізувати існуючі освітні програми та технології з точки зору гендерного підходу і відповідно до запиту суспільства;
- розробляти методичне та дидактичне забезпечення процесу гендерного виховання (конспекти занять, сценарії рольових ігор, тренінги);
- розробляти рекомендації для батьків.

Програма науково-методичних семінарів для педагогів містила в собі теоретичний блок та практичні завдання. Їх структура наведена нами у методичних рекомендаціях [5].

Важливим напрямом роботи щодо підготовки педагогів до організації гендерного виховання став *цикл міні-лекцій «На шляху до гендерної рівності»*, що проводився за темами: «Базові поняття гендерної теорії» [5], «Роль матері в сімейному вихованні», «Взаємини чоловіка й жінки», «Внутрішньосімейні психологічні фактори, що мають виховне значення», «Як зрозуміти дитину різної статі», «Гендерна соціалізація та агенти гендерної соціалізації» [5].

Реалізація другого напрямку – *використання отриманих знань у практичній діяльності* – здійснювалася через таку форму роботи, як підготовка *семінару-практикуму для педагогів міста «Особливості гендерної соціалізації сучасних підлітків»*. Важливо наголосити, що свої виступи педагоги присвятили темі «Культура гендерних відносин як передумова сприятливого мікроклімату навчально-виховного процесу», провідною ідеєю якого став вислів В. Сухомлинського «Вихователь – виховуй себе». Ними також було розкрито необхідність використання інтерактивних технологій у процесі гендерної соціалізації – «Соціалізуючі можливості інтерактивних технологій».

Під час семінару соціальні педагоги міста були залучені до *естафети передового досвіду «Провідні технології гендерної соціалізації підлітків»*. Дана форми роботи передбачала попередню розробку бланку, де кожен педагог повинен був описати: власний досвід гендерної соціалізації та досвід гендерного виховання в педагогічній діяльності. Аналіз бланків дав змогу узагальнити провідні напрямки діяльності, які використовують педагоги для сприяння процесу гендерної соціалізації учнів (табл. 3).

Таблиця 3.

Напрямки роботи соціального педагога щодо гендерної соціалізації

Робота з класним колективом	Індивідуальна робота з учнями	Робота з батьками
Класні збори, класні години, бесіди, робота з періодичними виданнями, диспути, дискусії, конференції, проекти, акції, конкурси, вікторини, ігри-драматизації, етичні бесіди, театр-експромт, колективні творчі справи, заняття по оволодінню гендерною культурою поведінки, дотримання норм моралі у взаєминах із представниками іншої статі	Тренінги, анкетування, розв'язання ситуацій, тестування задля вивчення особливостей дітей, відвідування уроків з метою спостереження за учнями, бесіди з вчителями-предметниками про особливості дітей, індивідуальні бесіди з учнями, аналіз анкет, залучення конкретних учнів до проведення і підготовки заходів, психологічні і соціальні дослідження.	Батьківські збори, засідання батьківського комітету, батьківський всеобуч, анкетування батьків, обговорення з батьками ситуацій, обмін досвідом гендерного виховання дітей у сім'ї, відвідування сімей, консультації для одиноких батьків, дні відкритих дверей для батьків, залучення батьків до колективної класної діяльності, індивідуальні бесіди з батьками.

У процесі роботи з педагогами було встановлено, що особливо важливим є те, щоб у ході педагогічної підтримки педагог сприяв засвоєнню цінностей гендерної рівності, стимулював конструктивно-аналітичне ставлення до традиційних гендерних стереотипів, розвивав рефлексію, культивував емоційне і конструктивне ставлення до власного гендеру, створював умови для включення дівчини-підлітка в різні види діяльності.

Реалізація третього напрямку – *гендерної самоосвіти педагога*, мала на меті неперервне удосконалення підготовленості педагогів до реалізації принципів гендерного підходу в освіті. Зрозумівши свої інтереси в даний період часу, педагог мав визначитися з напрямками своєї роботи у поточному році. Саме тому нами був розроблений орієнтовний *план самоосвіти соціального педагога* [5].

Загалом було передбачено, що гендерно грамотний педагог повинен удосконалювати свою обізнаність щодо провідних складових гендеру у таких напрямках: професійний (відтворення егалітарних гендерних стереотипів); психолого-педагогічний (опанування провідних методів діагностики гендерних характеристик); психологічний (спілкування з урахуванням ідей гендерної рівності); методичний (розширення форм, методів і прийомів навчання, вільних від традиційних гендерних стереотипів).

Реалізація означених напрямів передбачала: розробку соціальними педагогами спільно із педагогічним колективом школи нових спецкурсів та гендерних модулів, що сприятимуть подальшій апробації новітніх методик; дослідження набуття школярами гендерної ідентичності у рамках навчально-виховного процесу; створення навчально-методичних кейсів щодо принципів та форм упровадження гендерно-освітніх занять (діалог, дискусії, аналіз конкретних гендерних життєвих ситуацій, гендерні ігри, методи психолого-педагогічної підтримки, методи створення вибору, складання гендерної

автобіографії, наративів тощо).

Підготовка педагогічного колективу до активного сприяння гендерній соціалізації підлітків передбачала їхню участь в інформаційних кампаніях щодо запобігання та системної протидії гендерному насильству, трансляції гендерних знань на широку громадськість, а також намагання будувати власні шлюбно-сімейні стосунки на паритетних засадах.

Слід підкреслити, що реалізація усіх заходів, передбачених соціально-педагогічними умовами, здійснювалася паралельно та з активним залученням усіх учасників соціально-педагогічного процесу (дівчат-підлітків, батьків, педагогів). Це забезпечило цілісність, систематичність, комплексність та багатогранність соціально-педагогічних впливів, а отже і їх результативність.

Результати проведеного педагогічного експерименту засвідчили підвищення рівня готовності педагогічного колективу до активного сприяння гендерній соціалізації підлітків. Так, вивчення досвіду роботи педагогів, залучених до експерименту показало, що отримані знання та навички вони активно використовують у своїй професійній діяльності. Про це свідчить наступне: самостійний відбір та творче опрацювання необхідної гендерної інформації з метою використання її у навчально-виховному процесі; усвідомлене і чітке викладання матеріалу гендерної спрямованості на тематичних заходах; набуття вмінь гендерного аналізу соціокультурних явищ і процесів (відображених у художніх творах, вправах, задачах, реальних життєвих ситуаціях культурного чи політичного життя) та їх активне використання під час обговорення гендерної тематики; усвідомлена відмова від традиційних гендерних стереотипів щодо «типової» хлопчачої чи дівчачої поведінки, а також прагнення дотримуватися принципів егалітарності та паритетності у ході розв'язання професійних проблем; розширення змісту гуманітарних дисциплін питаннями з гендерної тематики; створення ситуацій інтерактивного навчально-виховного середовища, що спонукатимуть підлітків обох статей до обговорення та усвідомлення власних проблем гендерної соціалізації; залучення підлітків до пізнання гендерних характеристик особистості методами психологічної самодіагностики; широке використання спільної пізнавальної діяльності для засвоєння гендерних знань; організація взаємоконтролю та самоконтролю гендерних стратегій поведінки.

Література

1. Кікінежді О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи // Шлях освіти. – 2004. – № 1. – С.27–29.
2. Клєцина И. С. «Компетентностный подход» и гендерное образование в высшей школе [Електронний ресурс] // Актуальные вопросы современного университетского образования : материалы X Российско-Американской науч.-практ. конференции (С. Петербург, 14–16 мая 2007 г.) –СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. – С. 105–109. – Режим доступа: <http://www.humanpsy.ru/klyotsina/gender-educ>.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с. – (Бібліотека з освітньої політики).

4. Міщик Л. І. Формування гендерної рівності майбутніх соціальних педагогів в умовах соціального партнерства «факультет-громадська організація»: монографія / Л. І. Міщик, Т. П. Голованова, В. В. Васильєва. – Запоріжжя: Просвіта, 2006. – 220 с.
5. Синякова В. Б. Соціально-педагогічний супровід процесу гендерної соціалізації дівчат-підлітків з неповних родин: методичні рекомендації / В. Б. Синякова; [під ред. доц. Л. М. Вольнової]. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 64 с.
6. Knab D. Schule der Gleichberechtigung / D. Knab // Frau und Mann zwischen Tradition und Emanzipation. – Stuttgart; Berlin; Köln: Kohlhammer, 1993. – 212 p.

**Л.І.Дябел,
НПУ імені М.П.Драгоманова**

УДК 37.035:31662

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ ЇХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Анотація

В статті розглядається система цінностей студентської молоді і особливості формування їх в процесі соціалізації.

Ключові слова: соціалізація, студентська молодь, цінності, формування особистості.

Аннотация

В статье рассматривается система ценностей студенческой молодежи и особенности формирования их в процессе социализации.

Ключевые слова: социализация, студенческая молодежь, ценности, формирование личности.

Annotation

In the article the system of values of student's youth and feature of their formation in the course of socialization is considered.

Keywords: socialization, student's youth, values, forming of personality.

Система ціннісного світу молоді за умов розбудови нового українського суспільства формується під впливом глобальної зміни ієрархії загальнолюдських ціннісних орієнтацій. Трансформація суспільного життя вивела на перші місця цінності особистого рівня, які забезпечують власні потреби та комфортне самопочуття.

Тому проблеми формування ціннісних орієнтацій та культурних потреб, ствердження духовних і моральних засад у молодіжному середовищі надзвичайно актуальні для українського суспільства. Оскільки засвоєння людиною певних світоглядних орієнтацій та життєвих настанов відбувається здебільшого у молодому віці, звичайно з набуттям життєвого досвіду коригуються ціннісні настанови, однак підвалини політичних, моральних, культурних пріоритетів, система світоглядних цінностей та орієнтирів засвоюється людиною саме у юнацтві як наслідок процесу соціалізації.